

Ростислав ШМАГАЛО

доктор мистецтвознавства, професор,
декан факультету історії і теорії мистецтва

ЮВІЛЕЙ “ЛЬВІВСЬКОГО ГЕФЕСТА”: ПАНОРАМА ТВОРЧОСТІ ОЛЕГА БОНЬКОВСЬКОГО

Анотація. Висвітлюється творчий доробок видатного майстра українського художнього ковальства, заслуженого художника України, митця-педагога Олега Боньковського. Панорамний аналіз авторської стилістики творів подається в часовому континіумі еволюційних процесів на тлі загального розвитку українського художнього металу другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: художнє ковальство, ювілей майстра, творчий доробок, авторський стиль, відродження.

Коли на чистій лінії горизонту з’являється одинока постать, вона сприймається велично та монументально. Але місія першопрохідця може розгубити і збентежити навіть найдосвідченіших. Саме таким обранцем долі піонера піввіку поспіль виступає на занедбаній ниві українського художнього ковальства львів’янин Олег Боньковський, що родом з овіяних історичною славою земель Берестечка. Для того, аби оцінити його роль і місце у справі відродження художнього металу, варто хоча б побіжно окреслити стан цієї галузі творчості в Україні другої половини ХХ ст.

Після Другої світової війни в Україні занепадають усі форми розвитку і професійного, і народного ковальства й художнього литва. Лише в окремих сільських районах, де майстри ще володіли секретами цього ремесла, попит на продукцію, особливо ужиткового призначення, стимулював його виживання. Надалі ці осередки відіграли значну роль у відродженні традицій регіонального ковальського мистецтва. У загальному руслі змін періоду “хрущовської відлиги” від другої половини 1950-х рр., коли з’явилися ознаки пробудження національної свідомості, зародилися і нові засади взаємодії архітектурного середовища

з творами ужиткового та монументально-декоративного мистецтва. Усе частіше випадки звертання до джерел народного мистецтва сприяли процесу відкриття кафедр і відділів художнього металу в навчальних закладах декоративно-ужиткового спрямування у Косові, Вишніці, Львові, Ужгороді впродовж 1960-х — 70-х рр. Творчий доробок окремих митців, насамперед О. Міловорова в Києві, Б. Романця та О. Боньковського у Львові, був оригінальним і плідним і в галузі художнього лиття декоративної пластики, і в галузі карбування, і в художньому ковальстві.

Однак, серед піонерів відродження художнього металу творчість заслуженого художника України, завідувача кафедри художнього металу ЛНАМ у 2001-2003 рр. О. Боньковського заслуговує особливої уваги. Він авторитетний учасник престижних ковальських симпозіумів у Росії, Білорусі, Австрії, Чехії, Німеччині, Швеції, США та Україні. Окрім того, митець є автором методичних розробок та статей, у яких висвітлює проблематику та свій погляд на сучасний художній метал у світі. Метал з кузні “Львівського Гефеста”, як часто називають О. Боньковського, за три десятиліття активної творчої праці доносить до нас широкий спектр втілення авторських образотворчих, технічних та стилістичних ідей [1; 2]. У цьому часовому та територіальному калейдоскопі власного креативу прочитується мистецький шлях, історія, пропорції, пластика, “раціо” та стилістика декору. Кожений твір завжди продуманий і технологічно, і композиційно, ґрунтується на величезному попередньому відборі та рафінованості остаточної ідеї. Практична творча діяльність О. Боньковського тісно пов’язана з педагогічною і в низці оригінальних методичних розробок логічно переходить у неї. Зокрема, методика і програми “Конструювання в художньому металі” та “Класифікація і використання ковальського інструменту” значною мірою характеризують особливість творчого авторського мислення. Його статті доповнюють фіксування цінного професійного досвіду, світоглядно охоплюючи пам’ятку від уроків композиції вчителя Р. Сельського та до спостережень і аналізу професійного доробку закордонних колег.

Прикладом є вирішення популярної для митця в 1970-80-х рр. проблеми створення оригінальних освітлювальних приладів для громадських інтер’єрів, у формах і декорі яких тогочасне розуміння дизайну поєднувалося з духом народності.

Від перших кроків самостійної творчості в галузі ковальства О. Боньковський унікав “літературності”, зосереджуючи увагу на самодостатній формі виробу, її асоціативності. У ранніх творах 1970-х рр. (світильники “Орган” (1978), “Знаки зодіаку” (1979), “Ретро” (1977), бра “Сонечко”, “Рогач” (1977), “Напруга” (1979) акцентоване скульптурно-просторове начало форми, що організовує інтер’єрний простір за допомогою поєднання скла та металу. Світильники і люстри “Ящір”, “Соняшник”, “Колодязь”, “Факели” для залу Історико-архітектурного заповідника м. Острога Рівненської області (1982) відповідає аналогічним тенденціям, тяжіючи до лаконічно-виразних, конструктивних форм. Відхід автора від прямолінійної фольклорної образності окреслився у композиції “Слов’янські боги” (1983), де майстер продемонстрував своє бачення традицій народного мистецтва, включаючи прийоми заакцентованих з’єднань окремих частин кованої пластики. Відтак, в авторському почерку О. Боньковського був закладений і відтінок легкого, доброзичливого гумору, що відтінює фольклорні образи Перуна, Ярила, Стрибога, Велеса, Лади і Леля, чи низку фігуративних творів 1960-х та пізніших 1980-х рр. (композиції “Газди курять” (1968), “Танок з топірцями” (1969), “Дай і вогню” (1986), “Ковалям присвячується” (1987), “Чорне крило” (1993).

Знаковими творами, що викристалізували остаточно ознаки авторського стилю, стали декоративна таріль “Плетінка” (1981) та панно “За народними мотивами” (1983), де максимально обігруються виражальні засоби лінії, ритміки та пластики з відмовою від фігуративних зображень. Через два десятиліття О. Боньковський знову повертається до формально-пластичної ідеї цих творів, виконуючи зі студентами ЛНАМ унікальне панно “Орнаментальна музика Карпат” (2000), що сьогодні є частиною інтер’єру будинку мерії м. Ібзтіц у Нижній Австрії.

Мереживний принцип залишився визначальним і при створенні тематичних орнаментально-фігуративних композицій монументального характеру. Зокрема, певним підсумком творчої праці стало панно “Дерево ковальського ремесла” (1991) для вестибюлю санаторію “Карпати” у Трускавці Львівської області. Це своєрідна, образно-символічна історія ковальського ремесла і водночас “посібник-енциклопедія” технічних прийомів ковальства, які автор демонструє у формі паростків дерева чи засобами стилізації певних процесів: кування підкови, оцінювання виготовлених ключів як символів професійної майстерності тощо. Акцентуючи увагу на окремих творах, варто хоча б згадати найбагатшу в Україні авторську творчу спадщину в жанрі кованих декоративних панно авторства О. Боньковського. Зокрема, ранні експерименти з техніками зварювання і карбування, синтезу міді, заліза, дерева, втілюють панно “Сонце”, “Ліс”, “Море” для Моршинського санаторію “Пролісок” (1979), декоративне панно-триптих “Мойсей” для Музею І. Франка у Львові (1979), панно “Велес” для приміщення Львівської міської ради (1980), панно “Пісня і праця” (1983), “Декоративні ручки” (1983), “Коровай” (1986). В останньому панно сконцентрований набутий впродовж двох десятиліть авторський досвід улюблених плетінок і клепокового з’єднання. Закомпоновані в коло дуги немов би восьми снопів формують у центрі коровай-оберіг.

Подібні підходи до використання народної символіки та орнаментальних мотивів ми можемо зустріти в декоративній тарілці “Плетінка” (1981), люстрі “Соняшник” (1982) та інших творах. Утім, характерні своєю лаконічною стилістикою образи-символи, можна сказати, ковани архетипи Українського Світу, простежуються впродовж усієї творчості О. Боньковського не лише і не стільки в декоративних панно інтер’єрних композицій, скільки в малій кований пластичній станкового характеру, камерних свічниках, декоративних вазах і навіть у численних решітках для ватранів приватних помешкань. Пластика “Ластівки” (1983), “Лучник” (1983), “Дівчина з м’ячем” (1983), “Проти вітру” (1984), “Косарик” (1984), “Паростки” (1984), “Чорне крило” (1993); декоративні вази

“Червоні кульки” (1972), “Квітка” (1978), “Кора” (1978), “Павук” (1978); свічники “Пісковий годинник” (1978), “Розетка” (1987), “Три листочки” (1989); численні решітки для ватранів є виразом оптимістичного гімну природі й людині, поетичного багатства втіленої в металі світоглядної образності авторських ідей. Такі самі тенденції народної поетики, романтизму та легкого гумору прочитуються в численних флюгерах “Грифон” (1988), “Овен” (2010), малих декоративних формах, створених у США на початку ХХІ ст., (серія “Рибки”, “Фантазії тропічних лісів”) чи паркової пластичності “Ластівки” (2001) для швейцарської паркової галереї Роберта Сагера.

Низку творів насамперед огорож, воріт, рекламних вивісок, О. Боньковський виконав як доповнення до усталених історичних архітектурних форм центральної частини міста Львова. Відповідальність подібних завдань пов’язана з тактовним узгодженням твору сучасного художника до середовища історичного міста, врахуванням не лише заданої стилістики архітектурних об’єктів конкретного часу, але й суб’єктивним відчуттям регіональних традицій, оптимальних і гармонійних співвідношень пропорцій та масштабу. Митець завжди шляхетно приймає продиктовані пам’ятками архітектури правила гри. Утім, авторське виконання тієї чи іншої стилістичної металевої симфонії завжди творчо варіюється від акцентовано мажорного (зовнішнє оформлення Музею зброї “Арсенал” (1989) до мінорного діапазону (огорожа і ворота Домініканського костелу (1989), коли твір візуально немовби розчиняється “бароковістю” декору на тлі історичної пам’ятки, яка логічно залишається і “камертоном”, і “першою скрипкою” в архітектурному ансамблі площі. Скульптурна живописність архітектурних форм “єзуїтського барокко” 1749-1764 рр. тактовно доповнюється високим цоколем, характерними для стилю овальними медальйонами на полотнищах ворітних створів, легким орнаментальним фризом зі спіралевидних завитків нижньої та хвилястим обрисом верхньої частини ґрат. Твір є зразком скромного, доречного та гармонійного “втручання” в історичний архітектурний ансамбль.

Аналогічні якості, однак позбавлені зайвої скромності че-

рез своє призначення, притаманні їй низці кованих брам і рекламних вивісок (емблема-вивіска аптеки “Львів” на Митній площі (1987), вхідна брама кафе “Урарту” на вул. Вірменській (1982), декоративні ковани вивіски 1980-х рр. У 1990-х рр. з-під молота майстра з’явилися вивіска та внутрішнє оздоблення інтер’єру ресторану “Хорс” на вул. Староєврейській, а також вивіска кафе “Брама крамарів” (1997) на пр. Свободи, арка для Гранд-клубу на пр. Шевченка (1997), вивіска галереї ЛНАМ “Пори року” на вул. Вірменській (2006).

О. Боньковський став і виразником кращих стилістичних рішень сучасного сакрального напрямку в ковальстві [1; 2]. Друге тисячоліття християнства маестро зустрів залученням кованого металу до трьох архітектурних об’єктів. Це брама й хвіртки новобудованої церкви села Старий Добротвір (1997), поручні та вхідна брама Святоонофріївського монастиря у Львові (1998) та брама-хвіртка монастиря отців-Василіян м. Жовкви (1999). Кожна з брам цих трьох об’єктів створена як функціональна і водночас символічна увертюра храмового дійства. Так, візії силуету церкви в Старому Добротвірі передують арки воріт і хвіртки церковного подвір’я. Тридільна кована композиція сприймається з храмом єдиним цілим. Легка й прозора графіка металокопункції творить немовби стереоскопічну мелодію, захоплюючи арки церковних вікон і дверей на задньому плані. Хвиляста пружність ліній ковки несе погляд угору, до куполів, що плавно завершують композицію в небі. По-іншому проявилася логіка ансамблевого мислення О. Боньковського в просторі Святоонофріївського монастиря XVII ст. Захоплення викликає скромно-аскетичне окуття воріт монастирської стіни та поручнів сходів до церкви. Набувши відповідного історичного стилю, кована “оправа” не приховала під молотом митця свого сучасного походження.

Відвідувачів монастиря зустрічають масивні (400 м 500 м), обшиті деревом ворота. В основу композиції окуття воріт покладена ідея хреста. Симетрію металевого “вишивання” пірамідками цвяхів порушують ручка-стукальце та завіса оглядового віконця, що підкреслюють атмосферу монастирської утаємниченості. Цілоком традиційні за функцією і водночас

по-новаторськи образні ковани сходові поручні, в основі яких ідея ходи монахів. У ритмічних силуетах поручнів чітко прочитуються одягові складки монаших плащів і рук, що тримають сакральну атрибутику: свічники, кадила, релікварії. Ці деталі урізноманітнюють аскетичну композицію, що символізує шлях до духовного самовдосконалення. Тут, як і в аркатурі самої архітектури, присутні монументальний ритм і декоративна урочистість, властиві християнській обрядовості XVII ст.

Історична архітектурна ситуація спрямувала хід творчого задуму і у вирішенні брами-хвіртки монастиря отців Василіян у м. Жовкві XVII - XVIII ст. (1999). Віддаючи данину просторовій бароковій стилістиці, О. Боньковський майже уникнув горизонтальних ліній у композиції лучкової арки. Ритмічно розгалуженими вертикалями створена ілюзія легкого переспіву прозорих аркових форм. Логічним вінцем став бароковий “розквітлий хрест” над аркою стіни. У всіх описаних об’єктах автор не вдався до простої реконструкції епохи. Віддаючи належне історичному стилю, митець не приховував сучасного виконання, органічно поєднуючи естетику минулого та сьогодення. “Сакральний” ряд продовжили кований іконостас каплиці “Благовіщення” монастиря о. Василіян у Львові (2004) та внутрішні брами-перегородки “Животворний хрест” (2006) для церкви св. Трійці, св. Покрови с. Зарваниця Тернопільської обл. (420 x 240 см). Монументальне, урочисте звучання цих творів відзначається особливою легкістю ритміки ліній. У брамі “Ангели” (350 x 290 см.) вищезгаданої каплиці “небесна” поетика підсилена поєднанням ковальства з вітражним склом. Мінімальне вкраплення кольору в струни вітража робить враження невагомості складної кованої структури. Цю віртуозну легкість варто порівняти особливо з творами 1970-х рр., зокрема з вітражем “Друкар Іван Федоров” (1979) для Музею книги м. Острог Рівненської обл., де автор мажорно поєднував коване залізо з карбованою міддю і масивом литого кольорового скла. Вивіреним часом досвід професора Боньковського продовжують розвивати його учні-студенти ЛНАМ, що нерідко ставали співвиконавцями окремих творів.

Високий рівень підготовки фахівців з художнього коваль-

ства, що забезпечує кафедра художнього металу ЛНАМ, був визнаний на низці спеціалізованих Міжнародних симпозіумів у Чехії (“Гейфайстон” м. Пшеров), Австрії (“Ферракулум” м. Ібзітц), Білорусі (“Слов’янський базар” м. Вітебськ), на мистецьких акціях у Польщі, Німеччині. Низка колективних творів і дипломних робіт була виконана на замовлення господарів-організаторів місцевих форумів ковальства. За порівняно короткий період свого існування від 1993 р., кафедра художнього металу продемонструвала стрімке утвердження на національній і світовій арені розвитку ковальського мистецтва, а майстерність її випускників і викладачів неодноразово отримували міжнародне визнання. Випробування молодих митців на відповідність до світових естетичних та професійних викликів часу відбувається головним чином на престижних міжнародних симпозіумах в Україні, Європі та на Американському континенті [3; 4].

Різноманітні форми демонстрування сучасної та історичної ковальської майстерності в системі періодичних практикумів, пленерів, майстер-класів, симпозіумів, конкурсів визначили принципово новий етап розвитку ковальства, яке на зламі ХХІ ст. переживає період бурхливого піднесення. Творчий пошук, сприятлива атмосфера контактів, обміну професійним досвідом, дискусії, творче суперництво, наукові конференції та виставки, що складають мозаїку ковальських форумів, стали головною рушійною силою для розвитку кращих проявів європейського та українського ковальського мистецтва. Сферу ковальської дії митців розширили також загальне зростання попиту на авторські твори, що застосовуються в інтер’єрах і екстер’єрах громадських і житлових споруд, станкову пластику, модні процеси реанімації зброярства, предмети мисливського вжитку тощо.

Авторські твори, однак, є лише одним боком медалі художнього ковальства, адже його генетичною ознакою як ознакою вкрай працеемного ремесла, була колективна творчість. Саме цей генетичний “візантійський хор” колективної творчості ліг в основу успішної діяльності спочатку цехів, а відтак ковальсько-слюсарських фірм і майстерень початку ХХ ст. Зокрема

М. Стефанівського, М. Брилинського, братів Фельчинських, художньо-промислових шкіл, численні виставки регіонального та міжрегіонального значення. У цій історичній канві розвитку особливе місце посідає твір, виконаний за проектом О. Боньковського разом з учнями в уже згаданому м. Ібзітц у Австрії. Панно “Орнаментальна музика Карпат” (2000) сприймається своєрідним апофеозом колективної творчості під керівництвом Майстра.

Період відродження ковальської справи наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. створив галузь як одну з найпотужніших і перспективних культурних індустрій України. Це проявилось насамперед у сучасній архітектурі та фестивальному ковальському русі, що охопив практично всі регіони. На базі головних фестивальних осередків вибух колективної творчості закарбували сотні видатних колективних творів, що стали окрасою вулиць, площ і парків українських міст. Однак цей фестивальний рух не переріс у одну з примітивних форм сучасної масової культури, яка за пересторогою філософа Ортегі-і-Гассета повертає людство до стану варварства. На заваді “сковзання” до однієї з форм культурної карнавалізації є сильне ремісниче начало, збереження і відродження традиційних рукотворних технік, вибагливість до місць дислокації, що стало камертоном практично всіх фестивальних і виставкових проєктів у Києві, Львові, Івано-Франківську, Донецьку, Луцьку, Ужгороді, Судаку, Сімферополі та інших містах. Синхронно й органічно до своїх здобутків українські міста-лідери ковальського фестивального руху залучаються у “кільце ковальських міст Європи”, Організацію, де головує Австрія. Фестивальний рух породив нові синтетичні форми мистецтва та культурні явища, які можна укласти в тріаді понять: “ковальство-архітектура-простір”, “ковальство-флористика-інтерактивне виховання”, “ковальство-історичні реконструкції-рольові ігри”, “ковальство — вітраж”, “ковальство — гутне скло” та ін. Залежно від мети й таланту організаторів і учасників, ці дії та синтез оживлюють дух старовини або ж його зовнішній образ. Олег Боньковський та його учні активно долучилися до початків цього руху.

Окремого висвітлення заслуговує сторінка творчості О. Боньковського під час відвідин Сполучених штатів Америки як члена асоціації ковалів "АВАНА". Зокрема, зявилися нові творчі ходи в композиціях циклічного характеру "Фантазії тропічних лісів", "Смуток", "Гармонія", "Битва орлів" та ін. Спостереження за "американським" і "швейцарським" доробком Майстра в сегменті декоративно-паркових композицій на замовлення тамтешніх колег загалом лиш підтверджують європейські тенденції в галузі. Водночас кована пластика О. Боньковського містить і більш ірраціональний сегмент. Це твори виставкового характеру "Чорне крило" (1993), "Пророк" (1997), "Спи, синочку, спи" (2010), де він не зраджує характерній впродовж десятиліть лірично-філософській тематиці.

Художнє ковальство відбулося не лише як архітектурна "косметика", що від початку ХХ ст. визначала та акцентувала стилістику. Естетика металевих конструкцій та споруд стала самодостатнім явищем. Від каталізатора нових архітектурних тенденцій, що втілювали дух цивілізацій, ковальство викарбувало шлях до пластичного мистецтва з новими естетичними цінностями заради творення самих артефактів. Одна з найпотужніших культурно-мистецьких індустрій наприкінці ХХ — ХХІ ст. стала водночас декоративно-ужитковим товаром та унікальним культурним продуктом. Металопластика нової доби характерна багатогранними поєднаннями різних культурних місій та творчих можливостей.

У святочній промові з нагоди свого 70-ти літнього ювілею визнаний у світі маестро ковальства Олег Боньковський сказав: "Я вірю, що кузня кафедри художнього металу ЛНАМ у ХХІ ст. підніметься на нову висоту". То ж побажаємо сповненому творчої енергії ювіляру та Кафедрі нових звершень!

1. Шмагало Р. Сакральний напрямок у ковальстві Олега Боньковського // Український світ. Україна — Німеччина. — Спецвипуск. — 2000. — С. 2.; Шмагало Р. Ковані брами для храмів (Олег Боньковський) // Образотворче мистецтво. — 2000. — Ч. 3-4. — С. 55. 2. Shmahalo R. Kirche, Kunst und Konnen im Einklang // Hephastos. — 2000. — № 7/8. — Р. 52-53. 3. Szmahalo R., Khyzhnia A. "Gardeners"

of iron flowers // Panorama. — Kyiv, 1997. — July/August. — P. 70-71; Русин В. Симпозиуми художнього металу як спосіб організації сучасного мистецтва (на прикладі фестивалю "Гефайстон", Чехія) // Вісник ЛНАМ. Спецвип. V. — 2008. — С. 74-79. 4. Hefaiston'95: Kovarske Forum 18-25.08.1995. — [Pzerov]: Museum Komenskeho, 1996. — 20 s.; Hefaiston'96: Kovarske Forum 17-24.08.1996. — [Pzerov]: Museum Komenskeho, 1997. — 24 s.; Hefaiston'97: Kovarske Forum 16-23.08.1997. — [Pzerov]: Museum Komenskeho, 1998. — 24 s.; Hefaiston'98: Kovarske Forum 28-30.08.1998. — [Pzerov]: Museum Komenskeho, 1999. — 24 s.

Annotation

Rostyslav Shmahalo. Jubilee of "Lviv Hephest": panorama of Oleh Bonkovsky creativity. Creativity of outstanding master of Ukrainian artistic black smooth, Honoured artist of Ukraine, artist and pedagogue Oleh Bonkovsky are analyzed. Panoramic analysis of personal style of his pieces is based on the evolutionary continuum of the processes and in the context of the general development of Ukrainian artistic black smooth of the second half of the XX-th and the beginning of the XXI-st centuries.

Key words: artistic black smooth, jubilee of the master, personal style, regeneration.

Аннотация

Ростыслав Шмагало. Юбилей "Львовского Гефеста": панорама творчества Олега Боньковського. Представлены творческие достижения выдающегося мастера украинской художественнойковки, заслуженного художника Украины, художника-педагога Олега Боньковського. Панорамный анализ авторской стилистики работ подан во временном континиуме эволюции процессов на фоне всеобщего развития украинского художественного металла второй половины XX — начала XXI вв.

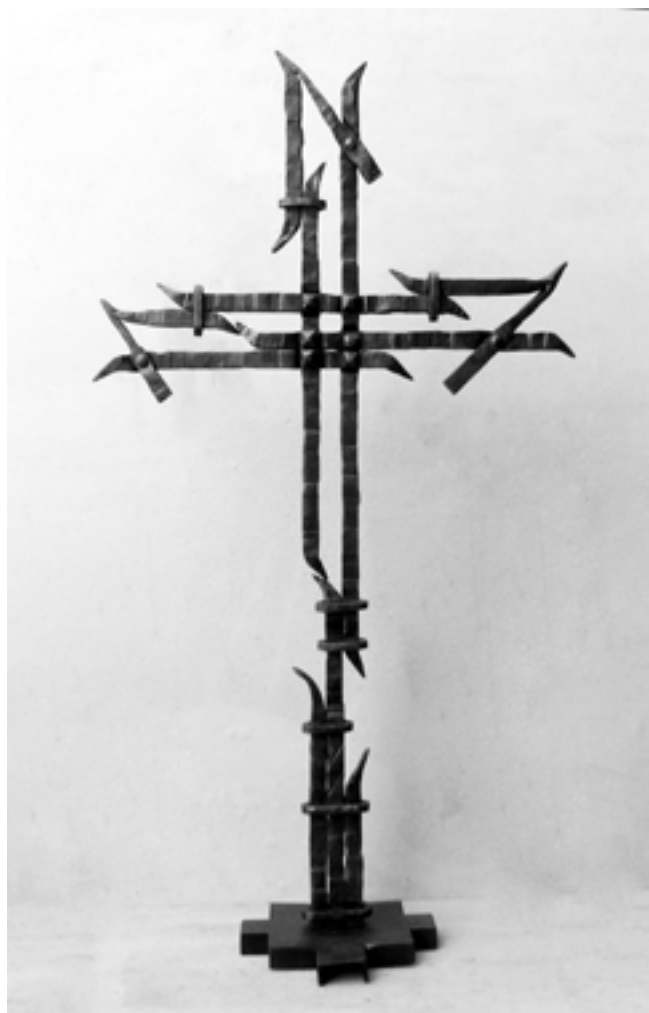
Ключевые слова: художественнаяковка, юбилей мастера, творческие достижения, авторский стиль, возрождение.

М. Боньковська (ікони), О. Боньковський (метал)
Іконостас каплиці Благовіщення Онуфрієвського монастиря. 250х300, 2005 р., Львів

"Дай і огню". 150х100, 1986 р.
О. Боньковський

"Страдницький хрест". 152x72, 2011 р.
О. Боньковський

"Лучник". 100x60, 1983 р.
О. Боньковський